

Ігор Пасічник

ПОНЯТТЯ ЕСТЕТИЧНОГО У РОМАНА ІНґАРДЕНА

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна

ORCID ID: 0000-0002-5643-0611

e-mail: pasitschnyk@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-7785-2584

Поняття естетики та естетичного були сформовані у 18 столітті Олександром Готлібом Баумгартеном на основі грецького αἴσθησις. Термін αἴσθησις тут розглядався як відповідний латинському sensus. І αἴσθησις, і sensus можна перекласти як здатність відчуття. Отже, естетичне означає не що інше, як чуттєве. А естетика — це назва епістемологічного проекту чуттєвого пізнання Баумгартена, а ніяк не назва теорії краси чи мистецтва, особливо в її сучасному розумінні. Тому використання Баумгартеном терміна естетика цілком логічне і прозоре. Проте сьогодні цей термін використовується насамперед у різних контекстах проблем краси та мистецтва, а часто як синонім красивого чи художнього. Така ситуація є наслідком хибної інтерпретації проекту естетики Баумгартена як науки про красу або, пізніше, як теорії мистецтва. Це призвело до вражаючої двозначності та неясності понять естетики та естетичного, що досягло кульмінації в 20 столітті. І одним із найяскравіших прикладів тут є використання терміна естетичний у романі Інґарден. Поняття естетики відіграє одну з найважливіших ролей у філософії Інґардена. Інґарден, однак, робить великий акцент на термінах «das ästhetische Erlebnis», «die ästhetische Erfahrung» — обидва терміни зазвичай (надмірно спрощені) перекладаються англійською як «естетичний досвід» — і «der ästhetische Gegenstand» («естетичний об'єкт»). », але в той же час він використовує поняття самої естетики так, ніби немає нічого зрозумілішого, ніж воно є. Метою роботи є дослідити значення, в якому Інґарден використовує термін естетичний. Перша частина описує контекст проблеми поняття естетичного. У другій і третій частинах аналізуються поняття естетичного досвіду та естетичного об'єкта, різниця між естетичними та художніми цінностями, проблема естетичного пізнання. Нарешті, остання частина пояснює концепцію естетики Інґардена в її історичному та філософському контексті.

1. Контекст проблеми поняття естетичного. Терміни *естетика* та *естетичне* утворені у 18 ст. на основі грецького слова αἴσθησις Александером Готлібом Баумґартеном. Термін αἴσθησις розглядався тут як відповідник до латинського *sensus*, й обидва терміни українською можна наближено передати як *чуття*. Естетикою Баумґартен називає свій гносеологічний проєкт – *науку про чуттєве пізнання* (*scientia cognitionis sensitivae*); і жодним чином не вчення про красу чи мистецтво (тим паче у його сучасному розумінні). *Естетичне* ж тут – не що інше, як *чуттєве*. Тож використання терміна естетичне у Баумґартена цілком логічне та прозоре. Настільки ж, наскільки є прозорою етимологія та використання сьогодні часто вживаного нами слова *анестезія* (ἀναίσθησις), яке – так само, як і слова естетика та естетичне – походить від грецького αἴσθησις, й разом із заперечною часткою *an* буквально означає *знечутливлення*. Проте сучасне вживання слова *естетичне* не є настільки ж прозорим та однозначним. Адже цей термін використовують передусім у різноманітних контекстах проблем краси та мистецтва, а нерідко і як синонім до означень *красиве* або *мистецьке*. Такий стан справ є наслідком специфічного вузького тлумачення проєкту Баумґартенової естетики як науки про красу чи – пізніше – теорії мистецтва. Оминаючи докладний аналіз підстав та обставин процесу такого хиботлумачення, можна констатувати, що воно призвело до вражаючої багатозначності та неясності понять естетики та естетичного. Особливо гостро це проявилось вже на початку 20 ст., й одним з яскравих прикладів тут є використання терміна *естетичне* у Романа Інґардена.

Поняття естетичного є одним з ключових в Інґарденовій філософії. Проте Інґарден робить значний акцент на поясненні понять *естетичне переживання* (*das ästhetische Erlebnis*) та *естетичний предмет* (*der ästhetische Gegenstand*), але самé поняття *естетичного* використовує так, наче немає нічого зрозумілішого, ніж воно¹.

Що ж Інґарден розуміє під естетичним? І заручником яких процесів та традицій він є, використовуючи це поняття?

Відповідь на ці питання передбачає аналіз Інґарденової концепції естетичного переживання та естетичного пізнання. Цю концепцію я проаналізую на основі його значною мірою підсумкових німецькомовних творів: «*Das ästhetische Erlebnis*» (1937) – «*Естетичне переживання*»; «*Bemerkungen zum Problem des ästhetischen Werturteils*» (1958) – «*Зауваги до проблеми естетичного ціннісного судження*»; «*Prinzipien einer erkenntniskritischen Betrachtung der ästhetischen Erfahrung*» (1962) – «*Принципи пізнавчо-критичного розгляду естетичного досвіду*».

Перед аналізом Інґарденової концепції естетичного переживання варто навести цитату, яка виявляє основний контекст усіх так званих «естетичних» міркувань Інґардена:

¹ Навіть дослідження Інґарденової філософії останніх років у цьому контексті концентруються в основному на проблемах естетичного переживання, естетичного предмету та мистецького твору, залишаючи поза увагою самé поняття естетичного (див., зокрема: Хмеловскі (2003) [4], Хоженпа & Чакон (2014) [3], Джерардо (2017) [1], Лобо (2019) [10], Шишковська (2020) [11], Дай (2021) [5]).

«*De gustibus non est disputandum* – це логічний висновок естетичного скептицизму, який [естетичний скептицизм – І. П.] виходить з естетичного релятивізму. [...] Сутнісно тут є два аргументи: а) Один і той самий твір – та сама катедра – то видається нам красивим і так нами оцінюється, тоді як іншого разу він оцінюється як не красивий. Притому немає ніякого сутнісного значення, здається він таким одному і тому самому суб'єкту, а чи різним. б) Щось таке, як катедра або, приміром, зображення не може бути красивим чи потворним. Адже це фізичні предмети (речі), а поміж фізичних властивостей немає нічого такого, як „краса“ чи „потворність“.»¹ [6, S. 10].

Інґарден хоче показати хибність подібного підходу. І своєю концепцією естетичного переживання фактично намагається дати відповідь на вже класичне питання про те, чи судження смаку (судження про красиве) мають *загальночинність* (Allgemeingültigkeit), тобто є чинними для всіх, й відповідно – якщо щось красиве, то воно красиве для всіх; а чи судження смаку є всього лише суб'єктивними, тобто щось є красивим тільки для кожного індивідуально.

Тож зацитований фрагмент виявляє, що Інґарден тематизує поняття естетичного передусім у контексті проблеми краси, й розуміє *естетичне* якщо не як синонім до *красивого*, то щонайменше як певну перспективу нашої тематизації *красивого*.

2. Естетичне переживання та естетичний предмет. Естетичним переживанням (das ästhetische Erlebnis) Інґарден називає переживання, яке веде до конституювання певного *естетичного* предмету, що не є тотожним з *реальним фізичним об'єктом*, сприйняття якого дало перший поштовх до розгортання естетичного переживання. Цей реальний фізичний об'єкт може бути або чимось випадковим, або ж чимось, створеним навмисно з ціллю викликати естетичне переживання – *мистецький твір* (Kunstwerk).

Естетичне переживання, згідно з Інґарденом, послідовно розгортається у низці фаз. В ідеалі воно проходить усі фази, досягаючи свого повного розвитку, однак може бути також обірваним у будь-якій своїй фазі. Основні фази естетичного переживання складають його структуру.

Структура естетичного переживання:

а) **Первісна емоція** (Ursprungsemotion). Розгляд певного фізичного об'єкта спричиняє у суб'єкті *специфічну первісну емоцію*. А саме, за допомогою певних *естетично активних якостей*, властивих цьому фізичному об'єкту.

б) **Конституювання естетичного предмета** (Konstitution des ästhetischen Gegenstandes). Первісна емоція призводить до конституювання естетичного предмета, тобто предмета, який згодом стає об'єктом естетичного оцінювання.

¹ «*De gustibus non est disputandum* – das ist die Konklusion des ästhetischen Skeptizismus, der sich aus dem ästhetischen Relativismus ergibt. [...] Es sind im wesentlichen zwei Argumente: a) Dasselbe Werk – dieselbe Kathedrale – erscheint uns einmal als schön und wird so beurteilt, während es ein anderes Mal als nicht schön beurteilt wird. Es spielt dabei keine wesentliche Rolle, ob es demselben oder verschiedenen Subjekten so zu sein scheint, b) So etwas wie eine Kathedrale oder etwa ein Bild kann nicht schön oder häßlich sein. Denn es sind ja physische Gegenstände (Dinge) und es gibt unter den physischen Eigenschaften nichts Derartiges wie „Schönheit“ oder „Häßlichkeit“.» [6, S. 10]

Тож естетичний предмет не є тотожним ані з митецьким твором, ані з будь-яким реальним фізичним об'єктом. Естетичний предмет – це певний конструкт свідомості суб'єкта, витворений за поштовхом первісної емоції, спричиненої розглядом реального фізичного об'єкта. Мистецький твір же – це навмисно створена схематична побудова (das schematische Gebilde), яка містить невизначені місця (Unbestimmtheitsstellen) та потенційні моменти (bloß potentiellen Momente). У естетичному переживанні ця схематична побудова конкретизується та актуалізується, а саме: невизначені місця мистецького твору (чи якогось реального фізичного об'єкта) заповнюються, а деякі потенційні моменти актуалізуються. Таким чином конститується естетичний предмет, який і стає об'єктом естетичного оцінювання. Причому один і той самий реальний фізичний об'єкт у кожному окремому випадку конкретизується у різний спосіб, – що веде до конститування різних естетичних предметів, які несуть у собі різні *ціннісні якості* (Wertqualitäten), а отже, й оцінюються по-різному.

с) **Ціннісне охоплення** (Werterfassung) цього естетичного предмета та **емоційна ціннісна відповідь** (emotionale Wertantwort). Коли естетичний предмет конституційований, відбувається його *ціннісне охоплення*. Кульмінацією ціннісного охоплення естетичного предмета є *емоційна ціннісна відповідь*. Тоді як первісна емоція від розгляду певного мистецького твору чи іншого реального фізичного об'єкта є емоцією, яка дає поштовх до конститування естетичного предмета, то емоційна ціннісна відповідь є емоційною реакцією на вже конституційований естетичний предмет. *Ціннісна відповідь* є відповіддю на *ціннісні якості*, які властиві конституційованому естетичному предмету (й аж ніяк не мистецькому твору чи іншому реальному фізичному об'єкту). Основними ціннісними якостями естетичного предмета Інґарден називає *красиве* (das Schöne), *миле* (das Hübsche), *потворне* (das Hässliche) та *нудне* (das Langweilige). Емоційною ціннісною відповіддю на красиве – є *захоплення* (Bewunderung) та *подив* (Staunen); на миле – *вподобання* (Gefallen); на потворне – *огоида* (Abscheu) та *відраза* (Ekel); на нудне – *нехить* (Widerwillen) (Пор. [6, S. 15]). Інґарден особливо наголошує на тому, що на певну ціннісну якість може бути тільки певна однозначна реакція: «Сенсовий зв'язок між ціннісною відповіддю та ціннісною якістю є настільки тісним та явним, що було би *безглуздом* та *викривленим* у цьому випадку – тобто при феноменальній появі якоїсь визначеної ціннісної якості – реагувати [на неї] належною їй ціннісною відповіддю та оцінкою.»¹ [6, S. 15]

d) **Мовно оформлене ціннісне судження** (das sprachlich geformtes Werturteil). За емоційною ціннісною відповіддю на ціннісну якість естетичного предмета слідує *ціннісне судження*. Тоді як ціннісна відповідь – це емоція, то ціннісне судження – чисто інтелектуальний акт. Ціннісне судження є, отже, мовно-поняттєвим вираженням емоційної ціннісної відповіді на ціннісні якості естетичного предмета.

¹ «Der Sinnzusammenhang zwischen der Wertantwort und der Wertqualität ist so innig und evident, daß es *sinnwidrig* und *verkehrt* wäre, im gegebenen Fall – d.h. beim phänomenalen Auftreten einer bestimmten Wertqualität – mit einer nicht dazu gehörigen Wertantwort und Beurteilung zu reagieren.» [6, S. 15]

Тож естетичний предмет не тотожний мистецькому твору чи якомусь реальному фізичному об'єкту, а є конструктором свідомості суб'єкта, який спостерігає цей мистецький твір чи якийсь реальний фізичний об'єкт. Ціннісні якості естетичного предмета є, відповідно, не тотожними з ціннісними якостями мистецького твору або ж якогось реального фізичного об'єкта. І наші судження смаку є судженнями про якості не мистецького твору (або іншого реального фізичного об'єкта), а судженнями про якості естетичного предмета, який конституційований у свідомості суб'єкта за поштовхом первісної емоції від розгляду цього мистецького твору.

Тому відповідь на питання: чи судження смаку мають загальночинність, а чи є лише суб'єктивними, – залежить від відповіді на питання: чи конституювання естетичного предмета на основі мистецького твору (або якогось реального фізичного об'єкта) відбувається у довільний спосіб та не залежить від останнього, а чи все ж структура мистецького твору (або якогось реального фізичного об'єкта) визначає межі конституювання естетичного предмета? Іншими словами: чи якості естетичного предмета обумовлені якостями реального фізичного об'єкта, зокрема, мистецького твору; а чи вони обумовлені виключно свідомістю суб'єкта, а реальний фізичний об'єкт є всього лише нагодою для конституювання естетичного предмета?

Відповідь Інґардена: «Dies hängt von beiden ab: von dem Kunstwerk und von dem es erfassenden Betrachter.» [6, S. 16] – «Це залежить від обох: від мистецького твору (Kunstwerk) і від спостерігача (Betrachter), який схоплює його».

Мистецький твір надає можливість певних – хай і дуже різноманітних – способів конституювання естетичного предмета, тобто визначає досить конкретні межі. Спостерігач же мусить бути здатним актуалізувати можливості, які надає мистецький твір, але він може також виходити за межі, визначені мистецьким твором, й додавати у естетичний предмет те, чого мистецьким твором не передбачено. Тому конституювання естетичного предмета у випадку різних суб'єктів відбувається по-різному. Іншими словами: на основі одного й того ж реального фізичного об'єкта різні суб'єкти конституують різні естетичні предмети. Для Інґардена це, однак, жодним чином не є підтвердженням естетичного релятивізму, навпаки: «Але з цього аж ніяк не випливає, що твердження *de gustibus non est disputandum* є правильним, а випливає лише те, що не кожний спостерігач (Betrachter) має *gustus*, щоб конституювати відповідний ціннісний естетичний предмет, й щоб реагувати на конституційоване відповідним оцінюванням (Bewertung).»¹ [6, S. 17]

Тож хоча на основі одного й того ж реального фізичного об'єкта можна конституювати різні естетичні предмети, – однак реальний фізичний об'єкт задає певні межі, в яких конституювання естетичного предмета є відповідним цьому об'єкту, а поза ними вже ні.

3. Естетичний досвід та естетичне пізнання. Згідно з Інґарденом, можливими є три варіанти протікання естетичного переживання [8, S. 19]:

¹ «Aber daraus ergibt sich in keinem Fall, daß der Satz *de gustibus non est disputandum* richtig ist, sondern nur, daß nicht jeder Betrachter den *gustus* hat, um einen entsprechend wertvollen ästhetischen Gegenstand zu konstituieren und um auf das Konstituierte mit entsprechender Bewertung zu reagieren.» [6, S. 17]

а) Коли суб'єкт навмисно зорієнтований на досягнення естетичного задоволення (*ästhetische Befriedigung*), й не зважає на те, буде воно спричинене виключно структурою реального фізичного об'єкта (наприклад, мистецького твору), а чи в естетичне переживання буде також залучене те, чого структура цього реального фізичного об'єкта не передбачає.

б) Коли суб'єкт зорієнтований на те, щоб конституювати естетичний предмет виключно у межах можливостей, які надає реальний фізичний об'єкт, не відмовляючись при цьому від отримання естетичної насолоди (*Genuß*).

с) Коли естетичне переживання протікає геть вільно та залишене на волю випадку.

В усіх цих трьох варіантах естетичне переживання може привести до *естетичного досвіду* (*ästhetische Erfahrung*), який є не що інше, як завершення естетичного переживання¹. Однак лише у другому варіанті протікання естетичного переживання суб'єкт налаштований на *здобуття особливого виду пізнання* – «*die Erlangung einer besonderen Erkenntnisart*» [8, S. 19] – та цілеспрямовано намагається досягнути його. Естетичне переживання саме по собі не є пізнанням, оскільки ціннісні якості естетичного предмета не є властивостями реального фізичного об'єкта – зокрема, мистецького твору – , на основі якого цей естетичний предмет конституюваний. Тобто *естетичні цінності* (*ästhetische Werte*) не є *мистецькими цінностями* (*künstlerische Werte*). Однак якщо суб'єкт конституює естетичний предмет виключно в межах можливостей, які надає реальний фізичний об'єкт, – то ціннісні якості естетичного предмета корелюються з ціннісними якостями реального фізичного об'єкта. Тобто естетичні цінності – хоч і не дорівнюють, але – корелюються із мистецькими. Осягнення цієї кореляції і є тим *особливим видом пізнання*, яке Інґарден називає *естетичним пізнанням*.

У цьому контексті Інґарден говорить про *вірну* (*getreue*) та *невірну* (*ungetreue*) естетичну конкретизацію реального фізичного об'єкта. Якщо суб'єкт прагне в естетичному переживанні досягнути пізнання реального фізичного предмета, то він орієнтований на його вірну естетичну конкретизацію. Якщо ж суб'єкту йдеться виключно про насолоду від самого естетичного переживання, то конституювання естетичного предмета може відбуватися далеко поза межами, які йому визначає реальний фізичний об'єкт, й залежати передусім від здатностей (*Fähigkeiten*) самого суб'єкта. А тому, словами Інґардена: «Невірна естетична

¹ Зокрема, у «*Естетичному переживанні*» (1937) Інґарден зазначає: «...tritt in der letzten Phase des ästhetischen Erlebnisses eine Beruhigung ein. In ihr vollzieht sich das kontemplative, emotional durchsetzte intentionale Fühlen des konstituierten ästhetischen Gegenstandes. Dieses intentionale Fühlen bildet die eigentliche, ursprüngliche Erfahrung des ästhetisch Werthaften als solchem, obwohl es in ihr noch nicht zur Objektivierung des ästhetischen Gegenstandes gelangt, welche der auf dem ästhetischen Erlebnis aufgebauten ästhetischen Erkenntnis vorbehalten bleibt.» [7, S. 6] – «...в останній фазі естетичного переживання відбувається заспокоєння. У ньому здійснюється контемплативне, емоційно реалізоване інтенційне почування конституюваного естетичного предмета. Це інтенційне почування вибудовує справжній, первинний досвід естетично цінного як такого, хоча у цьому досвіді воно ще не сягає об'єктивізації естетичного предмета, яка є належною спорудженому на естетичному переживанні естетичному пізнанню.»

конкретизація мистецького твору тим не менше може бути естетично цінною, а іноді й виявляти більшу естетичну цінність, ніж якби вона залишалася вірною мистецькому твору.» [8, S. 25]¹ Однак у такому разі йтиметься вже передусім про здатність самого суб'єкта до естетичного переживання, але аж ніяк не про якийсь особливий вид пізнання.

Теорією естетичного переживання – зокрема тезами про конституювання естетичного предмета, його нетотожність з реальним фізичним об'єктом (яким також є і мистецький твір), вірну та невірну конкретизацію реального фізичного об'єкта, розрізнення мистецьких та естетичних цінностей, а також тезою про естетичне пізнання – Інґарден намагається пояснити, чому один і той самий реальний фізичний об'єкт в один і той же час одному суб'єкту може здаватися красивим, а іншому ні (або одному і тому ж суб'єкту в один час може здаватися красивим, а у інший ні); й при цьому судження смаку є все ж загальночинними. Коротко Інґарденову аргументацію можна сформулювати так:

a) Судження смаку – це судження не про якийсь реальний фізичний об'єкт (зокрема, також мистецький твір), а про естетичний предмет.

b) Естетичний предмет – це конструкт свідомості суб'єкта, витворений (конституційований) за поштовхом сприйняття якогось реального фізичного об'єкта.

c) Якості реального фізичного об'єкта накладають певні межі на конституювання естетичного предмета; однак його конституювання може виходити поза ці межі.

d) Якщо суб'єкт конститує естетичний предмет у межах, які визначає реальний фізичний об'єкт, то можна говорити про особливий вид пізнання; й естетичні предмети, конституційовані різними суб'єктами виключно в межах, визначених одним і тим самим реальним фізичним об'єктом, матимуть подібні ціннісні якості, а отже, муситимуть оцінюватися подібно. І хоча ці естетичні предмети все ж не будуть абсолютно ідентичними, проте загалом реальний фізичний об'єкт здаватиметься за їх посередництвом однотайно або красивим, або ні.

e) Якщо ж суб'єкт конститує естетичний предмет поза межами, визначеними ціннісними якостями реального фізичного об'єкта, то йдеться вже не про особливий вид пізнання, а лише про здатність суб'єкта конституювати естетичний предмет. Через що естетичні предмети, конституційовані різними суб'єктами (або одним і тим самим суб'єктом у різний час) можуть суттєво відрізнитися. А тому один і той самий реальний фізичний об'єкт може здаватися то красивим, то ні.

f) Тож один і той самий реальний фізичний об'єкт може здаватися то красивим, то ні, не тому, що краса це щось відносне, і судження смаку не є загальночинними, – а лише тому, що конституювання естетичного предмета часто може відбуватися у довільний спосіб та виходити поза межі, які визначає реальний фізичний об'єкт. Тобто тому, що є можливою *невірною* (ungetreue) естетична конкретизація реального фізичного об'єкта. А отже, причиною неоднотайності

¹ «Eine ungetreue ästhetische Konkretisation eines Kunstwerks kann trotzdem ästhetisch wertvoll sein und manchmal auch einen höheren ästhetischen Wert aufweisen, als wenn sie dem Werk getreu geblieben wäre.» [8, S. 25]

естетичних оцінок є аж ніяк не відносність краси, а те, – що насправді йдеться про оцінки дуже різних естетичних предметів, або ж також недостатньо розвинуті здатності до конституювання естетичного предмета, які в сукупності Інґарден і називає смаком.

4. Інґарденове розуміння естетичного. Можна було б припустити, що своєю теорією естетичного переживання та естетичного пізнання Інґарден у термінах і поняттях 20 ст. обґрунтовує тезу, висловлену щонайпізніше в середині 18 ст. Баумґартеном, а саме: «Possunt turpia pulcre cogitari, ut talia, et pulciora turpiter.» – «Потворні [речі] можуть як такі думатись красиво, а красивіші потворно.» (Aest, § 18). І з певної перспективи таке припущення не буде помилковим. Однак контексти цієї тези все ж абсолютно різні, що особливо добре видно на понятті естетичного.

Баумґартен розуміє *естетичне* не інакше, як *чуттєве*. Естетика у нього є аж ніяк не наукою про красу, а наукою про чуттєве пізнання. *Чуттєве пізнання* є пізнанням, в основі якого лежать особливого виду поняття, а саме, – ясні, але нечіткі поняття. Ці поняття є поняттями сукупності спроможностей, які прямо чи опосередковано пов'язані з чуттями. Тому Баумґартен називає їх *чуттєвими* або *естетичними*. Ціллю естетики є, отже, досконалість чуттєвого пізнання; і хоча Баумґартен зазначає, що досягаючи її, ми отримуємо красу, краса є тут все ж не самоціллю, а радше побічним ефектом досягнення досконалості чуттєвого пізнання.

В Інґардена естетичне – аж ніяк не чуттєве. Естетичне – це і не мистецьке, адже *естетичний* предмет зовсім не тотожний з *мистецьким* твором: мистецький твір є лише реальним фізичним об'єктом, який – на відміну від інших реальних фізичних об'єктів – навмисно створений для поштовху та полегшення конституювання естетичного предмета. Останній Інґарден називає естетичним через наявність у ньому певних ціннісних якостей, які не притаманні реальному фізичному об'єкту. Тож *естетичне* Інґарден розуміє як загальне означення для ціннісних якостей, про які судить *смак*¹. Йдеться про палітру ціннісних якостей, які, однак, так чи інакше розкриваються у контексті *краси*. Тобто орієнтиром та критерієм усіх тих ціннісних якостей, які Інґарден називає естетичними, – є *красиве*. Про це свідчить вже те, що, перераховуючи ці ціннісні якості у «*Заувагах до проблеми естетичного ціннісного судження*» (1958), Інґарден фактично окреслює діапазон від *у справжньому сенсі красивого* – «das im echten Sinn Schöne» [6, S. 15] – до *потворного* (das Hässliche).

Ширшим історичним контекстом Інґарденової тематизації поняття естетичного є, отже, і проблема загальночинності суджень смаку (традиція 18 ст.), і проблема мистецтва як того, що полегшує осягнення краси (традиція 19 ст.). Розрізняючи мистецький твір та конституйований за його поштовхом предмет

¹ Традиційно смак у широкому значенні розуміють як спроможність судити про красиве (пор. у Кантовій «*Критиці сили судження*», § 1, В4). І хоча німецький термін *Geschmack* (смак) Інґарден фактично не використовує, однак латинський термін *gustus* (смак) займає у нього важливе місце у формулюванні проблеми теорії естетичного переживання (див. вже цитовані тут фрагменти «*Зауваг до проблеми естетичного ціннісного судження*» (1958) [6, S. 10; S. 17]).

(на який і поширюється судження смаку), Інґарден, у намаганні дати означення цьому предмету, називає його естетичним (спираючись на традицію подібного означення, яка є панівною з поч. 19 ст.). А оскільки кожне (в Інґарденовій термінології) естетичне переживання є унікальним, що навіть його мовно-поняттєве вираження завжди залишається якоюсь мірою цьому переживанню неадекватним (пор. [6, S. 17-18]), – то термін *естетичне* видавався Інґардену особливо вдалим, адже він наче не до кінця тотожний з поняттям *красиве*, а водночас окреслений цим поняттям. Дивлячись з такої історичної перспективи: Інґарден – створивши унікальну теорію пояснення суджень смаку – зробив також і черговий крок у затуманенні й так уже неоднозначних понять естетики та естетичного, ще більше виринаючи ці поняття з того, природного для них, гносеологічного контексту, який їм було надано в середині 18 ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Argüelles Fernández, Gerardo: „Erwartungshorizont: Über eine literarische Hermeneutik, die Ingarden nie schrieb“, in: *Meta: Research in Hermeneutics, Phenomenology, and Practical Philosophy*, vol. 9, 1 (2017), S. 137-164.
2. Baumgarten, Alexander Gottlieb: *Aesthetica* (1750/1758¹) : lat.-de. = *Ästhetik* (Bde. 1; 2), Hamburg: Meiner 2007.
3. Chorzępa, Paweł; Czakon, Dominika: „The Category of Artistic Thinking and the Conception of Roman Ingarden’s Aesthetic Situation“, in: *The Polish Journal of Aesthetics* 34 (2014), pp. 9-22.
4. Chmielowski, Franciszek: „Ästhetik – oder Philosophie der Kunst?“, in: *Reports on Philosophy* 21 (2003), S. 131-137.
5. Dai, Siyu: *Kunstwerk und Wahrnehmung*, Nordhausen: Bautz 2021.
6. Ingarden, Roman: «Bemerkungen zum Problem des ästhetischen Werturteils» (1958¹), in: Ingarden, R.: *Erlebnis, Kunstwerk und Wert. Vorträge zur Ästhetik 1937–1967*, Tübingen: Niemeyer 1969, S. 9-18.
7. Ingarden, Roman: «Das ästhetische Erlebnis» (1937¹), in: Ingarden, R.: *Erlebnis, Kunstwerk und Wert. Vorträge zur Ästhetik 1937–1967*, Tübingen: Niemeyer 1969, S. 3-7.
8. Ingarden, Roman: «Prinzipien einer erkenntniskritischen Betrachtung der ästhetischen Erfahrung» (1962¹), in: Ingarden, R.: *Erlebnis, Kunstwerk und Wert. Vorträge zur Ästhetik 1937–1967*, Tübingen: Niemeyer 1969, S. 19-27.
9. Kant, Immanuel: *Kritik der Urteilskraft* (1790¹), Hamburg: Meiner 2009.
10. Lobo, Carlos: „Relativity of Taste without Relativism. An Introduction to Phenomenology of Aesthetic Experience“, in: *Miscellanea Anthropologica et Sociologica*, 20 (2019), pp. 46-81.
11. Szyszkowska, Małgorzata A.: „Roman Ingarden’s Theory of Aesthetic Experience. From Idea to Experience and Back“, in: Czakon, Dominika (Ed.) *Roman Ingarden and his times*, Kraków 2020, pp. 225-240.

Ihor Pasitschnyk

THE CONCEPT OF AESTHETIC IN ROMAN INGARDEN

National Ivan Franko University of Lviv
Universytetska Str., 1, Lviv, 79000, Ukraine
ORCID ID: 0000-0002-5643-0611
e-mail: pasitschnyk@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-7785-2584

The concepts of aesthetics and aesthetic are formed in the 18th century by Alexander Gottlieb Baumgarten at the base of the Greek αἴσθησις. The term αἴσθησις was considered here as corresponding to the Latin sensus. Both αἴσθησις and sensus can be translated as ability of sensation. Aesthetic means, therefore, nothing but sensuous. And Aesthetics is the name of Baumgarten's epistemological project of sensuous cognition, and in no way the name of the theory of beauty or art, especially in its modern sense. Therefore, Baumgarten's use of the term aesthetic is quite logical and transparent. However, today this term is used primarily in various contexts of problems of beauty and art, and often as a synonym for beautiful or artistic. This situation is the result of a false interpretation of the project of Baumgarten's aesthetics as a science of beauty or, later, as a theory of art. This has led to an impressive ambiguity and obscurity of the concepts of aesthetics and aesthetic, which culminated in the 20th century. And one of the most striking examples here is the use of the term aesthetic in Roman Ingarden. The concept of aesthetic plays one of the most important roles in Ingarden's philosophy. Ingarden, however, puts a lot of emphasis on the terms "das ästhetische Erlebnis", "die ästhetische Erfahrung" – both terms are usually (oversimplified) translated into English as "aesthetic experience" – and "der ästhetische Gegenstand" ("aesthetic object"), but at the same time, he uses the concept of aesthetic itself as if there is nothing clearer than it is. The aim of the paper is to investigate the meaning in which Ingarden uses the term of aesthetic. The first part describes the context of the problem of concept of aesthetic. The second and third parts analyze the concepts of aesthetic experience and aesthetic object, the difference between aesthetic and artistic values, and the problem of aesthetic cognition. Finally, the last part explains Ingarden's concept of aesthetic in its historical and philosophical context.

Стаття надійшла до редколегії 12.10.2021

Прийнята до друку 24.11.2021